

Stabat Mater van Pergolesi in Heilig Kruiskerk op begijnhof van Turnhout **Jeannine Corthals**

Het Collegium Musicum Haganum tijdens het optreden in de begijnhofkerk

Op 29 maart 2015 bracht het kamerorkest Collegium Musicum Haganum met als solisten Cäcilia Tabellion, sopraan, en Dorien van Rumt, alt, onder leiding van Zvi Maschkowski het Stabat Mater van Giovanni Battista Pergolesi in een uitvoering voor sopraan, alt, strijkorkest en basso continuo.

Het Collegium Musicum Haganum is een kamerorkest, dat bestaat uit circa 20 strijkers en basso continuo. Het orkest startte in het begin van de jaren '60 als een amateur-strijkkwartet. In 1969 werden statuten opgesteld, waarbij 1 september 1965 als oprichtingsdatum werd vastgelegd. Onder leiding van Zvi Maschkowski worden barokmuziek, werken uit de romantische periode en moderne composities ingestudeerd en uitgevoerd. Een- tot tweemaal per jaar geeft het orkest een openbaar concert in de Remonstrantse Kerk aan de Laan van Meerdervoort in Den Haag.

Cäcilia Tabellion, sopraan

Cäcilia Tabellion studeerde in Beieren en woont sinds 2009 in Nederland. Zij studeerde zang bij concertzangeres Gabriëlle Negges, volgde cursus bij Jessica Cash (barokliederen) en opera bij onder anderen Sylvia Geszty. Kort

daarna werd zij lid van het koor van de Staatsopera München en het Philharmonisch koor van München. Zij vertolkte onder meer de rol van Suzanna in *Le Nozze di Figaro*, van de koningin van de nacht en Pamina in *Die Zauberflöte*, van Adele in *Die Fledermaus* en van Constanze in *Die Entführung aus dem Serail*. Op haar repertoire staan geestelijke en wereldlijke liederen van onder anderen Bach, Brahms, Bruckner, Buxtehude, Dvorak, Mozart, Händel en Honegger, om er maar een paar te noemen. Zij is docente dwarsfluit en zang.

Dorien van Rumt, alt

Dorien studeerde zang bij Vera Verzijden. Zij volgde 'master classes' bij Evelyn Tubb, Margreet Honig en Olaf Bär. Dorien is vaste soliste bij het Hartebrugkoor in Leiden. Sinds 2004 vormen de pianiste Erna van der Brug en Dorien een vast duo. Op haar repertoire staan wereldlijke en geestelijke liederen van onder

anderen Bach, Brahms, Britten, Franck, Gershwin, Händel, Mendelssohn, Pergolesi, Poulenc, Saint-Saens, Schutz, Vivaldi en Wagner. Ook in 2005, 2008, 2012 en 2013

zong zij al de alt solo's in het *Stabat Mater* van Pergolesi op uitnodiging van het kamerorkest Collegium Musicum Haganum onder leiding van Zvi Maschkowski.

Dirigent Zvi Maschkowski aan het werk

Cäcilia Tabellion, sopraan, en Dorien van Rumt, alt

Zvi Maschkowski, dirigent

Zvi Maschkowski (°1946, Rehovot, Israël) kreeg zijn opleiding tot cellist aan de Music Academies in Tel Aviv en Jeruzalem. Hij volgde 'masterclasses' bij Leonard Rose, Pablo Casals en Alexander Schneider. Hij was cellist bij het Israëlsch Filharmonisch Orkest, het Rotterdams Filharmonisch Orkest, bij het Daniel Strijkkwartet en het Israël String Quartet. Hij is docent kamermuziek aan het Rotterdams Conservatorium. Tevens is hij gastdocent aan de Western Washington University, de South Dakota University en het Sarah Lawrence College. Zvi was eredocent op het cellofestival in Wichita State University, Kansas in 1994 en docent aan het Orlando Festival in Rolduc, Kerkrade. Regelmatig treedt hij op als gastdocent in

het Jerusalem Music Center. Van 1989 tot 2008 was Zvi betrokken bij de organisatie en uitvoering van de jaarlijkse Zeister Muziekdagen.

Giovanni Battista Pergolesi (1710-1736)

Pergolesi was een van de belangrijkste vroege componisten van de *opera buffa* (komische opera). In 1733 componeerde hij het populaire werk *La Serva Padrona*, dat toonaangevend werd voor de stijl van de nieuwe Italiaanse komische opera. Zijn bekendste compositie is echter het *Stabat Mater*. Pergolesi schreef dit werk in opdracht van de broederschap van de kerk van *Santa Maria dei Sette Dolori* in Napels, ter vervanging van het 20 jaar oudere

Stabat Mater van Scarlatti, dat tot dan toe op Goede Vrijdag in Napels werd uitgevoerd. Deze Italiaanse componist, violist en organist werd geboren in Jesi in 1710 als derde zoon van Francesco Draghi. De familie Draghi was verhuisd van Pergola, in de buurt van Pesaro en Urbino in de regio Marche, naar Jesi, een middeleeuws stadje op 32 km van Ancona. Daar kreeg Giovanni Battista de naam Pergolesi. Dat zou de samenvoeging zijn van Pergola en Jesi. Of was het een benaming die verwijst naar de stad Pergola, waar het gezin vandaan kwam?

Zijn eerste muziekkopleiding kreeg Pergolesi in Jesi van de *maestro di cappella* Francesco Santi. Op 15-jarige leeftijd werd hij aangenomen in het bekende *Conservatorio di Santa Maria di Loreto* in Napels. Hij volgde er compositie bij toonaangevende componisten van de Napolitaanse school, onder wie Francesco Durante en Gaetano Greco. Naast kerkmuziek componeerde Pergolesi ook een aantal seculiere instrumentale werken. Zijn *Stabat Mater* is zeker het bekendste en meest uitgevoerde werk. Vanaf 1735 ging zijn gezondheid achteruit en verliet hij Napels voor het franciscaner klooster in Pozzuoli, waar hij het slotduet van het *Stabat Mater* schreef. Hij overleed er in 1736 aan tuberculose, amper 26 jaar oud.

Stabat Mater

De tekst van dit gedicht uit de 13de eeuw beschrijft het aangrijpendste moment uit de hele geschiedenis van Jezus Christus, namelijk als zijn moeder moet toezien hoe haar zoon gekruisigd wordt. De auteur beschrijft het verdriet van Maria en maakt in zijn tekst zichzelf deelgenoot van dit lijden in de hoop daardoor zelf opgenomen te worden in het hemelse paradijs. De tekst is opgesteld in het Latijn, de taal van de kerkelijke elite, en niet in de taal van het Italiaanse volk. Meestal wordt Jacopone da Todi (ca. 1228-1306) als schrijver vermeld, maar al in de late middeleeuwen werd daaraan getwijfeld. Het meest waarschijnlijk is dat de franciscaner monnik Johannes Fidenza (1221-1274) de auteur is. Hij werd aartsbisschop van Albano, onder de naam Johannes Bonaventura, en zou samen met zijn

Engelse student John Peckham het gedicht geschreven hebben. Peckham was lid van de orde der franciscanen en was tussen 1279 en 1292 aartsbisschop van Canterbury.

Prof. Dr. Helene Nolthenius (1920-2000), een Nederlandse musicologe en cultuurhistorica, staat in haar boek *Duecento, Zwerftocht door Italië's late middeleeuwen*, de stelling dat Bonaventura de auteur van de tekst van het *Stabat Mater* zou zijn: "Het lijkt onwaarschijnlijk dat Jacopone da Todi dit Latijnse vers zou hebben geschreven: noch de Latijnse taal, noch de gestileerde sequentievorm van deze periode lagen in zijn lijn.

In de 14de eeuw hield men Paus Johannes XXII voor de auteur en een Romeinse traditie schreef het lied eeuwenlang toe aan Paus Bonifacius VIII.

In de 19de eeuw stelde men het *Stabat* op Jacopone's naam, samen met nog zeven andere Latijnse verzen, waarvan we heden grotendeels

de auteurs kennen. Wij houden het intussen voor mogelijk, gezien de dramatiek die schuilgaat in de formeel zo evenwichtige strofen, dat de dichter niettemin uit franciscaanse kringen voortkwam. Men zou het eerst aan Bonaventura denken."

Het oeuvre van heel wat componisten bevat een *Stabat Mater*. Onder anderen Orlandus Lassus (1532-1594), Vivaldi (1678-1741), Haydn (1732- 1809), Rossini (1792-1868), Dvorák (1841-1904) en Poulenc (1899-1963), om er maar enkelen te noemen, componeerden een *Stabat Mater*. Tot op heden nodigt de 13de-eeuwse tekst uit tot het schrijven van nieuwe verklankingen.

Het bekendst is ongetwijfeld het in 1736 verschenen werk van Pergolesi. Al kort na het ontstaan ervan circuleerde de partituur in grote delen van Europa en werd ze bewerkt door verschillende andere componisten. Onder anderen Johann Sebastian Bach gebruikte het

notenmateriaal voor zijn psalm 51: *Tilge, Höchster, meine Sunde.*

Sequentia

Het *Stabat Mater* wordt gezongen op het feest van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Smarten, op 15 september, en op de vrijdag na Passiezondag.

Het is een gregoriaanse *sequentia*, een strofisch gregoriaans gezang dat deel uitmaakt van de woorddienst van de H. Mis. Na het epistel volgen de koorzangen, het *graduale*, het *tractus* of het *alleluja* en dan de *sequentia*; daarna wordt het evangelie gelezen.

De meeste *sequentia*'s werden echter uit de katholieke eredienst geweerd door de liturgische hervormingen van het Concilie van Trente (1545-1563). In de liturgie moest de muziek van alle wereldlijke invloeden worden bevrijd. Het gebruik van instrumenten tijdens de eredienst was ongewenst en meerstemmige muziek of het gebruik van niet-bijbelse teksten werd als te profaan beschouwd. Nog slechts vier *sequentia*'s bleven behouden:

Victimae paschali laudes (Pasen),
Venig Sancte Spiritus (Pinksteren),
Lauda Sion (Sacramentsdag) en
Dies irae, dies illa uit de Requiemmis.

Sinds 1727 en op gezag van Paus Benedictus XIII behoort het *Stabat Mater Dolorosa* weer officieel tot de misgezangen van het feest van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën. Het thema is het verdriet van Maria onder het kruis en de titel verwijst naar de eerste regel van het gedicht *Stabat Mater Dolorosa* (De moeder stond door smart bevangen). De tweede helft van de tekst is een gebed tot Maria, gevolgd door een gebed tot Christus in de laatste strofen.

Stabat Mater

rijmende vertaling van Willem Wilmink

*De Moeder stond door smart bevangen
en met tranen langs haar wangen
waar haar zoon gekruisigd hing*

*En het was haar in haar lijden
of een zwaard haar kwam doorsnijden
dat dwars door het hart heen ging.*

*Hoe verdrietig en verloren
was de toch zo uitverkoren
moeder die hem 't leven gaf.*

*Ze moest klagen, ze moest rouwen
en ze beefde bij 't aanschouwen
van zijn vreselijke straf.*

*Wie voelt er geen tranen komen
die daarheen wordt meegenomen,
waar hij Christus' moeder vindt?*

*Wie zou tranen binnenhouden
als hij dat verdriet aanschouwde
van de moeder bij haar kind?*

*Zij zag wat hij heeft geleden
voor het kwaad dat mensen deden,
zag de zwepen, zag het slaan,*

*Hoorde 't kind, door haar gedragen,
stervende om bijstand vragen,
zag hoe hij is doodgegaan.*

*Vrouw van liefde en genade,
wil toch op mijn schouders laden
alles wat U lijden doet.*

*'k Wil mijn hart aan hem verpanden,
laat mij dan van liefde branden
opdat ik hem zo ontmoet.*

*Moeder, wil mijn hart bezeren
met de wonden die hem deren,
die zo nederig wilde zijn*

*Om te lijden voor mijn zonden.
Laat mij lijden aan zijn wonden,
laat mij delen in zijn pijn.*

*Laat mij huilen aan uw zijde,
laat het kruis ook mij doen lijden
tot ik zelf eens doodgaan moet.*

*'k Wil mij naar het kruis begeven
om daar met U mee te leven
in wat hem zo lijden doet.*

*Stralende, ik moet U eren,
wil U toch niet van mij keren,
laat mij huilend bij U staan.*

*Laat mij Christus' dood ervaren,
laat mij in mijn hart bewaren
al wat hem is aangedaan.*

*Laat zijn pijnen mij genaken,
laat het kruis mij dronken maken
van de liefde voor uw zoon*

*En wil dan mijn voorspraak wezen
als ik 't helse vuur moet vrezen
na het oordeel voor zijn troon.*

*Laat het kruis over mij waken,
laat zijn dood mij sterker maken,
zodat hij me begeleidt*

*En mijn ziel, als 't lijf moet sterven,
de verrukking doet verwerven
die de hemel ons bereidt.
Amen*

Te gast in Turnhout

Op Palmzondag, voor het begin van de Goede Week, bracht het Collegium Musicum Haganum met als dirigent Zvi Maschkowski een prachtige uitvoering van het *Stabat Mater* van Pergolesi in de begijnhofkerk. Als een geheel, samen met de violen, cello's, contrabas en clavecimbel, vertolkten de solisten Cacilia Tabellion en Dorien van Rumt de smart van Maria. “*Stabat mater dolorosa*”, de moeder stond door smart bevangen: innig en ingetogen klonken de eerste strofen, die de droevige boodschap vertelden. Als een weeklacht klonk het *largetto*: “hoe verdrietig en verloren was de toch zo

uitverkoren moeder die hem ‘t leven gaf ”. Met “Vrouw van liefde en genade, wil toch op mijn schouders laden, alles wat U lijden doet” klonk een gebed tot Maria door de muisstille begijnhofkerk.

Bij de laatste strofe van het gedicht, ingezet met een rustig *largo* en eindigend met een sterk *presto assai*, weerklonk door de muziek toch een hoopvolle boodschap.

De sterk gebrachte, felle tintelende klanken van de instrumentale inleidingen, waarin de affiniteit van Pergolesi met het genre opera te horen was, samen met de gevoelsvolle vertolking van de solisten lieten de meer dan 150 toehoorders voluit genieten van een gewaardeerde uitvoering van het 17de-eeuwse *Stabat Mater*.

Aan het begin van de Goede Week werd het concert een uitnodiging om even stil te worden bij het lijden en de kruisiging van Jezus, dit als aanloop naar een vreugdevolle Pasen.

Applaus voor het orkest en solisten na het optreden in de begijnhofkerk

Jeannine Corthals

Foto's: Luc Willems

Bronnen

- *The new grove Dictionary of Music and Musicians*. Edited by Stanley Sadie. Executive editor John Tyrrell.
- Peter Mannaerts (ed.) (2007) *Beghinae in cantu instructae. Muzikaal erfgoed uit Vlaamse begijnhoven (middeleeuwen – eind 18de eeuw)* Centre d'études supérieures de la renaissance. Collection «Épitome musical» Brepols, Turnhout.
- Donald J. Grout, Claude V. Palisca. (1994) *Geschiedenis van de westerse muziek*. Negende druk, Olympus.
- Ignace Bossuyt (2010) *Van noten en tonen. Wegwijs in muzikale begrippen*. Davidsfonds, Leuven.
- Helene Nolthenius *Duecento, zwerftocht door Italië's late middeleeuwen*. Tweede druk, Uitgeverij Spectrum, Utrecht/Antwerpen.
- *Romeins missaal* bewerkt door F. Van Baelen (1947) Elfde uitgave.
- *Volksmisboek en Vesperale*. (1949) Negende uitgave, Abdij Affligem.
- www.literatuurgeschiedenis.nl/lg/middeleeuwen
- *Lyrische lente. Lieder en gedichten uit het middeleeuwse Europa*, gekozen en toegelicht door W.P. Gerritsen, vertaald door Willem Wilmink, met transcripties van de melodieën door C. Vellekoop, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, 2000, ISBN 90-351-2205-4.
- www.festivalmechelen.be/wp-content/uploads/2013/08/Stabat MaterDolorosa-Hans-Hierick.pdf